

JÓZEF MARECKI OFMCAP – KRAKÓW

TRADYCYJNY SYSTEM INFORMACYJNY W PRAKTYCE ARCHIWÓW KOŚCIELNYCH

Archiwiści są strażnikami pamięci istnienia i prawdy. Archiwiści kościelni są szczególnie strażnikami przejścia Pana przez ludzką historię, która się realizuje w społeczności Kościoła¹.

Bardzo ważnym zadaniem archiwistów jest informowanie zarówno historyków jak i ogół społeczeństwa o zasobach archiwalnych. Archiwiści wyróżniają obecnie system *tradycyjny* i *nowoczesny*. Taki podział stosowany jest zarówno w Polsce jak i w innych krajach.

Pod określeniem *tradycyjny system informacyjny* rozumiem dawne systemy informowania przez archiwistów, przede wszystkim samych siebie, a z czasem także innych badaczy, o zasobie danego archiwum.

Ewidencjonowanie materiałów archiwalnych, czyli sporządzanie inwentarzy (dawniej nazywanych katalogami²), znane jest od zamierzchłych czasów. Należało to do podstawowych obowiązków archiwistów. Jak ustalił S. Nawrocki, przepisywanie dokumentów w całości lub tylko we fragmentach rozpoczęło w XI wieku w klasztorach zachodniej Europy. Klasztory i kancelarie kościelne jako pierwsze zaczęły gromadzić dokumenty potwierdzające ich przywileje, spisując je i przepisywać w całości lub we fragmentach. W archiwach kościelnych w tym okresie powstają liczne kopiariusze dokumentów. Już w XII wieku na dworze królewskim w Anglii prowadzono rejestrację dokumentów; podobne spisy ksiąg miejskich zachowały się we Francji z XIV wieku³.

Archiwista, czy też osoba, która była odpowiedzialna za archiwum (kanclerz,

¹ Por. Paweł VI, *Enchiridion archivorum Ecclesiasticorum*, Città del Vaticano 1966, nr 460 (wypowiedź z dnia 26 VIII 1963).

² *Polski słownik archiwalny*, red. W. Maciejewska, Warszawa 1974, s. 42.

³ Por. S. Nawrocki, *Ewidencja akt w archiwum*, w: *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 1995, s. 65.

notariusz, sekretarz) najczęściej potrzebujący szybkiego dostępu do akt, gromadziła je w grupy tematyczne lub też łączyła w sposób fizyczny i układała je w oddzielnym miejscu. W archiwach, zarówno świeckich jak i kościelnych, na terenie byłego zaboru austriackiego praktykowano tworzenie rektyfikatów. Były to wyodrębnione fizycznie z ciągu zasadniczego akta odnoszące się do określonego zagadnienia, które układano najczęściej w układzie chronologicznym⁴.

Szczególą troską otaczano dokumenty i akta odnoszące się do spraw majątkowych i gospodarczych (tzw. konsygnacje). Pogrupowane tematycznie akta niejednokrotnie oznaczano literami alfabetu łacińskiego. Było to nawiązanie do systemu bibliotecznego. Takie oznaczenia zachowały się na dokumentach pergaminowych. Tutaj należy zaznaczyć, że w klasztorach bardzo często zarówno kroniki, zbiory kazań, a nawet księgi wytworzone przez kancelarię generalną, prowincjałską lub innych dostojników przekazywano do bibliotek. Dość często, zwłaszcza w klasztorach, zasób archiwalny był połączony z biblioteką. Wyraźne rozdzielenie nastąpiło dopiero po I wojnie światowej.

W Ziemi Opawskiej w Opawie znajdują się dokumenty klasztorów karmelitanek, jezuitów i augustianów z Czech zniesionych przez cesarza Józefa II. Przed 1800 rokiem opawski archiwariusz, Piotr Cerronin, sporządził inwentarz tychże zbiorów, dzieląc materiał aktowy na grupy rzeczowe, ponumerowane literami od A do Z. W ramach tych grup wprowadził podział na dokumenty, księgi i akta. Akta jezuitów podzielił na dwie grupy: A – akta historyczne, B – akta bieżące. Sygnaturą A-2 oznaczył dokumenty pergaminowe. Z kolei każdemu dokumentowi przyporządkował dalsze litery: A-2/A do A-2/Z, potem A-2/AA do A/2/ZZ. Taki inwentarz zawierał regest, informację czy jest to księga czy akta luźne, określano materiał pisarski, ponadto podawano liczbę kart oraz zamieszczaną na odwrocie dokumentu sygnaturę. Nie uwzględniano wymiarów akt⁵.

Niekiedy akta układano formatami. Taki system przyjęty był w archiwach klasztorów augustianów w Krakowie i cystersów w Mogile do połowy XIX wieku. W takich przypadkach spisy akt sporządzano według formatów albo też przy opisie jednostki podawano jej wysokość⁶.

Aby sam archiwista mógł szybko dotrzeć do potrzebnego dokumentu sporządzano dorsalny regest, podawano słowa kluczowe i datę. Przykładami są dokumenty pergaminowe, rzadziej papierowe, na odwrocie których można odnaleźć regesty w języku łacińskim i późniejsze w polskim, nazwy miejscowości występujące w tekście oraz daty wystawienia dokumentu i wpisania go do kopiarza. Na odwrocie niektórych dyplomów pergaminowych, niekiedy także papierowych, zachowały się ponadto cyfry. Świadczą one o tym, że dokumenty przechowywa-

⁴ Por. *Polski słownik archiwalny*, s. 71-72.

⁵ Zob. K. J e l o n e k - L i t e w k a. *Sprawozdanie z pobytu naukowego w Opawie*, „*Krakowski Rocznik Archiwalny*”, 4 (1998) s. 197.

⁶ Relacja W. Kolaka, Kraków, 4 IX 2003.

no w pewnym ustalonym porządku. Dzięki nim można współcześnie odtworzyć układ akt w kancelarii, w której były przechowywane.

Osobliwym informatorem o zasobie archiwum i przechowywanych dokumentach były kopiarze, sumariusze a niekiedy księgi z abstraktami. Ich powstawianie należy łączyć z troską o zabezpieczenie i egzekwowanie nadawanych przywilejów, donacji oraz powinności.

W wielu archiwach, zarówno konsystorskich, kapitulnych jak i zakonnych już w XVI wieku pojawiają się spisy dokumentów oraz księgi z regestami. Jednym z najstarszych inwentarzy jest sporządzony w 1520 roku, przez administratora dóbr kapituły warmińskiej kanonika Mikołaja Kopernika, inwentarz dokumentów tejże kapituły⁷.

W II połowie XIX wieku, wraz z pierwszymi pracami porządkowymi i konserwatorskimi w archiwach, pojawiły się na wielu dokumentach koszulki, na które nanoszono regesty. Dokumenty pergaminowe zabezpieczano wykonując dla nich szufladki lub oddzielne skrzyneczki, na których umieszczono nazwę archiwum i sygnaturę (Archiwum Benedyktyn w Staniątkach, Archiwum Krzyżaków w Wiedniu). W XIX wieku sporządzano także – wzorując się na Archiwum Watykańskim – stosowne szafy lub regały z półkami lub szufladami, w których przechowywano dokumenty i księgi (Archiwum Kapitulne w Krakowie). Regał lub szufladę oznaczano literą, którą – jako sygnaturę – umieszczano niekiedy na odwrociu dokumentu lub na księdze.

Oddzielnym tematem są sposoby indeksowania zbiorów archiwalnych, w wyniku których powstawały indeksy nazywane niekiedy promptuarium. W Archiwum Konsystorskim w Krakowie, podobnie jak w innych archiwach, stosowano swoisty system. Z zachowanych ksiąg (episcopalia, officialia, administratoralia itd.) tworzone wpieryw regesty, do których z kolei robiono indeks.

Należy zaznaczyć, że wszystkie sposoby podane sposoby miały na celu szybkie dotarcie archiwisty do poszukiwanego materiału archiwalnego. Podstawowym kryterium opracowania wspomnianych regestów, indeksów, skorowidzów archiwalnych i spisów była użyteczność dla kancelarii. Brak w tychże regestach dokumentów, które uważano za nieprzydatne w funkcjonowaniu kancelarii. Należy być tego świadomym przy korzystaniu z dawnych regestów.

Wraz z rosnącym zainteresowaniem archiwalniami przez postronnych badaczy pojawił się problem udostępniania zasobów osobom, które nie znały danego archiwum. W takich przypadkach przychodził z pomocą archiwista, który był „żywym katalogiem”. Znał zasób archiwum, miejsce składowania konkretnych akt, zawartość poszczególnych jednostek, najczęściej był profesjonalnym historykiem i autorem publikacji. Do najbardziej znanych zalicza się ks. Ignacego Polkowskiego z Krakowa, ks. Franciszka Pawłowskiego z Przemyśla, ks. Zenona Chodyńskiego i jego brata ks. Stanisława z Włocławka a także dominikanina o. Sadoka Barącz,

⁷ Por. S. Pańkó w, *Archiwa*, Warszawa 1975, s. 33.

jezuitę ks. Stanisława Załęskiego oraz bernardyna o. Norberta Golichowskiego⁸. W wielu prowincjach zakonnych istniał urząd chronologa, którego zadaniem było spisywanie historii zakonu. W tym celu gromadził ów chronolog dokumenty oraz akta i dokonywał ich spisów⁹.

Celem szerszego udostępnienia zbiorów z archiwów, zwłaszcza zakonnych, zrodziła się myśl publikacji zawartości archiwum w formie katalogu, którym to terminem określano inwentarz. Pierwszym przykładem tego jest *Katalog archiwum opactwa cystersów w Mogile* opracowany przez Kazimierza Kaczmarczyka i o. Gerarda Kowalskiego. Został ogłoszony drukiem w 1919 roku. W pewnym okresie katalog ten uważany był jako model wzorcowy. Tutaj należy zaznaczyć, że jego pierwowzorem był opracowany przez Stanisława Krzyżanowskiego *Katalog Archiwum Aktów Dawnych Miasta Krakowa. I. Dyplomy pergaminowe*¹⁰, który ukazał się drukiem w 1907 roku. Mimo tych i innych wzorców niewiele archiwów kościelnych, a zwłaszcza diecezjalnych, posiada drukowane inwentarze swoich zbiorów¹¹.

Jednym z motywów podjęcia opracowania zasobów archiwów najstarszych archiwów kościelnych były zainteresowania przeszłością w XIX wieku i rozwojem nauk historycznych, a także powstawaniem towarzystw naukowych. Wynikiem prac było odkrycie wielu dyplomów pergaminowych a następnie ich publikacja. Ukazało się wiele kodeksów dyplomatycznych, m.in. *Codex diplomaticus Poloniae*¹² a także związanych z poszczególnymi regionami, na przykład, z Małopolską (*Kodeks Dyplomatyczny Małopolski*¹³; *Kodeks Dyplomatyczny Katedry Krakowskiej św. Wacława*¹⁴), Wielkopolską (*Kodeks dyplomatyczny Wielkiej Polski*¹⁵; *Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski*¹⁶), Mazowszem (*Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*¹⁷), Śląskiem (*Kodeks dyplomatyczny Śląska*¹⁸), z diecezją kujawsko-pomorską (*Spis aktów i dyplomów według summarjusza z r. 1728 z uzupełnieniami X. Chodyńskiego*¹⁹), wileńską (*Kodeks dyplomatyczny*

⁸ Por. H. E. Wycza w s k i, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 329.

⁹ Tamże, s. 317-318.

¹⁰ Kraków 1907.

¹¹ Por. Wycza w s k i, *Przygotowanie*, s. 331.

¹² T. 1-4, opracowane przez L. Ryszczkiewicza, A. Muczkowskiego (t. 1-2), J. Bartoszewicza (t. 3), M. Bonieckiego, M. Bobowskiego (t. 4), Warszawa 1847-1887.

¹³ Wyd. F. Piekosiński, t. 1-4, Kraków 1876-1905.

¹⁴ Wyd. F. Piekosiński, cz. 1, Kraków 1874; cz. 2, Kraków 1883.

¹⁵ Poznań 1840.

¹⁶ Pierwszy tom ukazał się w 1877 w Poznaniu (opr. I. Zakrzewski); t. 5 (opr. F. Piekosiński) Poznań 1908; t. 6-9 (oprac. A. Gąsiorowski, T. Jasiński), Warszawa-Poznań 1990.

¹⁷ Warszawa 1863.

¹⁸ Wyd. K. Małeczyński, t. 1, Wrocław 1951.

¹⁹ *Monumenta Historica Dioecesis Vladislaviensis*, z. 25, Włocławek 1912.

*katedry i diecezji wileńskiej*²⁰) oraz Krakowem (*Kodeks dyplomatyczny miasta Krakowa*²¹).

Zanim ukazały się katalogi i inwentarze opracowywane przez archiwistów, były próby tworzenia prywatnych i prowizorycznych spisów zasobu archiwalnego dla osobistych potrzeb historyków. Przykładem tego są spisy akt sporządzone przez prowincjała augustianów o. Zbigniewa Wołka, które zamierzał wykorzystać podczas pisania historii zakonu²².

W wielu archiwach istnieją katalogi kartkowe. Bardzo często na tychże kartach nanoszono zmiany, poprawki i uzupełnienia. Zmiany sygnatur pozwalają prześledzić sposoby porządkowania zasobu, kierunki działań archiwariuszy, niekiedy wędrowkę akt, próby scalania lub podziału. W ostatnich latach, w archiwach kościelnych, rozpowszechniła się praktyka stosowania kart inwentarzowych o 9 ponumerowanych polach²³. Opracowanie kartkowe powinno być traktowane jako pierwszy etap do sporządzenia inwentarza książkowego.

Szczególne miejsce w systemie informacyjnym o archiwach zajmuje publikacja źródeł, która najczęściej łączy się z podaniem dokładnych informacji o tymże archiwum i o zasobie archiwalnym. Publikowanie źródeł ma pewien charakter przewodnika czy informatora archiwalnego nawet do dzisiaj. Zachowały się także różne wyciągi i zestawienia. Przykładem może być sporządzony przez ks. Henryka Rybusa Regesty arcybiskupów gnieźnieńskich. Po spaleniu archiwaliów w czasie Powstania Warszawskiego w 1944 roku nabrały znaczenia źródłowego²⁴. Innym przykładem mogą być wypisy i streszczenia sporządzone przez o. Zenona Gorlickiego OFMCap z akt dotyczących kapucynów, a znajdujących się w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, które w podobnej sytuacji uległy zniszczeniu. Dzisiaj są one jedynym źródłem dotyczącym polskiej prowincji kapucynów z okresu I Rzeczypospolitej.

Pierwsze próby zinwentaryzowania archiwów instytucji religijnych kościelnych podjął się przed I wojną światową Edward Chwalewik²⁵. Kolejną, po odzyskaniu niepodległości, podjął Karol Buczek. W 1927 roku ogłosił drukiem²⁶ wykaz archiwów Kościoła katolickiego. Ograniczył się zasadniczo do archiwów diecezjalnych, pomijając zupełnie zakonne i parafialne oraz częściowo kapitulne²⁷.

Jednym z pierwszych opublikowanych drukiem katalogów a odnoszącym się do archiwum kościelnego był sporządzony przez ks. Ignacego Polkowskiego

²⁰ Wyd. J. Fijałek, W. Semkowicz, t. 1, Kraków 1948.

²¹ Wyd. F. Pickosiński, t. 1-4, Kraków 1879-1882.

²² Por. W. K o l a k, *Katalog Archiwum OO. Augustianów w Krakowie. 1299-1950*, Kraków 1996, nr 83-84, 86, 92.

²³ H. R o b ó t k a, B. R y s z c w s k i, A. T o m c z a k, *Archiwistyka*, Warszawa 1989, s. 69-70.

²⁴ Por. W y c z a w s k i, *Przygotowanie*, s. 291.

²⁵ *Zbiory polskie*, Warszawa 1916 (wydanie drugie – Warszawa 1926).

²⁶ „Nauka Polska”, 7 (1927) s. 1-9.

²⁷ Por. W y c z a w s k i, *Przygotowanie*, s. 329.

Katalog rękopisów kapitulnych katedry krakowskiej, cz. 1 Kodexa rękopiśmienne 1-228. Ukazał się w Krakowie w 1884 roku. W okresie międzywojennym ks. J. Kwolek opublikował ekstrakty metrykalne oraz inwentarz Archiwum Diecezji Przemyskiej (obecnie zdezaktualizowany)²⁸; ponadto opracował dokumenty pergaminowe z XVI i XV wieku²⁹.

Kodeks Prawa Kanonicznego opublikowany w 1983 roku nakazuje, iż odnośnie dokumentów przechowywanych w archiwum powinien być sporządzony inwentarz, czyli katalog dokumentów znajdujących się w archiwum, z dołączeniem krótkiego opisu każdej pozycji³⁰. Uwaga ta odnosi się do archiwów diecezjalnych. Kodeks zaleca ponadto, iż z największą troską należy strzec wszystkich dokumentów dotyczących diecezji lub parafii³¹. W dalszych rozporządzeniach traktuje o archiwach kurialnych³² oraz parafialnych³³. Nieco enigmatycznym może wydawać się zapis stwierdzający, że biskup diecezjalny powinien zatroszczyć się o to, ażeby pilnie były przechowywane akta i dokumenty również archiwów kościołów katedralnych, kolegiackich, parafialnych oraz innych znajdujących się na jego terytorium [...] (kan. 491 par 1). Najczęściej przyjmuje się, że określenie „innych znajdujących się na jego terytorium” dotyczy co najwyżej świątyń zakonnych a nie domów zakonnych. Działalność archiwów zakonnych (n.p. domowych, kustodialnych, prowincjalnych, generalnych) regulują przepisy zawarte w konstytucjach zakonnych i zwyczajnikach. I tak na przykład Konstytucje franciszkanów konwentualnych z 1932 roku postanawiały by we wszystkich klasztorach było bezpieczne i „dobrze przygotowane miejsce” na archiwum. Własne archiwum powinna posiadać także kuria generalna i prowincjalna. Należało także prowadzić stosowne inwentarze, które był zobowiązany sprawdzać prowincjał, pod sankcjami karnymi, podczas wizytacji kanonicznych³⁴. Podobnie stanowiło prawodawstwo innych wspólnot zakonnych. Idea ta została powtórzona w odnowionych po Soborze Watykańskim II przepisach zakonnych. Współczesne Konstytucje zakonne kapucynów podają, że temu, komu zostaje powierzona troska o archiwum, winien dokładnie zapisywać wszystkie sprawy godne pamięci. Ponadto należy posiadać inwentarz dokumentów znajdujących się w archiwum³⁵.

Przy sporządzaniu inwentarzy (nie katalogów) stosuje się różne metody opi-

²⁸ Por. M. Dębowska, *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce. Informator*, Kielce 2002, s. 88.

²⁹ *Zbiór dokumentów Zakonu OO. Paulinów w Polsce*, z. 1: 1328-1464, Kraków 1939.

³⁰ Kan. 486 par. 3.

³¹ Kan. 486 par. 1.

³² Kan. 487-491.

³³ Kan. 535 par. 4-5.

³⁴ Por. *Konstytucje Zakonu Braci Mniejszych Konwentualnych Świętego Ojca Franciszka (OO. Franciszkanów)*, Niepokalanów 1937, nr 446.

³⁵ *Konstytucje Braci Mniejszych Kapucynów wraz z Regulą i Testamentem świętego Franciszka*, Warszawa 1995, nr 143.

su i układu³⁶. Jednym najpopularniejszych jest wzór opracowany przez księdza profesora Librowskiego. W latach powojennym tym samym zagadnieniem zajmował się także o. Hieronim Wyczawski OFMObs., który wraz z doc. Adamem Kamińskim z Archiwum Państwowego w Krakowie rozpoczął prace nad wzorem inwentarza archiwum kościelnego.

Według wskazań podanych przez Ośrodek Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne opracowano inwentarze archiwów zakonnych: Zgromadzenia Służebniczek Najśw. Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Starej Wsi (T. M. Kudryk)³⁷, Archiwum Krakowskiej Prowincji Kapucynów (K. Gadacz)³⁸, katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie³⁹ oraz katalog archiwaliów bernardyńskich w zbiorach obcych (H. E. Wyczawski), inwentarz generalnego zasobu archiwalnego Zgromadzenia Córek Bożej Miłości w Wiedniu (Z. Rusztyn)⁴⁰, Archiwum Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Warszawie (J. W. Szachno)⁴¹, Archiwum Klasztoru Bernardynek p.w. św. Józefa w Krakowie (R. Gustaw, K. Kaczmarczyk)⁴², katalog Archiwum Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skalce⁴³ oraz Archiwum Klasztoru Paulinów i Parafii w Brdowie (J. Zbudniewek), katalog rękopisów Archiwum Klasztoru OO. Reformatorów w Bieczu (L. Nowak, Z. Pietrzyk)⁴⁴, spis rękopisów akt kapituły prowincji polskiej dominikanów (R. F. Madura)⁴⁵ oraz diecezjalnych we Włocławku (S. Librowski)⁴⁶, łacińskich ksiąg metrykalnych w Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie (J. Związek)⁴⁷, katalog

³⁶ Por. E. L o d o l i n i, *Archivistica. Principi e problemi*, Milano 2002, s. 251-252.

³⁷ *Inwentarz Archiwum Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej. Stara Wieś*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej: ABMK), 50 (1985) ss. 435; *Podział rzeczowy akt i częściowy inwentarz Archiwum Głównego Sióstr Służebniczek NMP NP w Starej Wsi*, ABMK, 33 (1976) s. 53-69.

³⁸ *Inwentarz Archiwum Prowincji Krakowskiej Zakonu OO. Kapucynów*, ABMK, 2 (1961), z. 1-2, s. 67-165.

³⁹ *Katalog Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie*, ABMK, 3 (1961) z. 1-2, s. 25-102, 4 (1962) s. 23-225, 5 (1962) s. 13-210, 6 (1963) s. 17-65.

⁴⁰ ABMK 66 (1996), s. 11-206.

⁴¹ *Wykazy dziesiętne akt Archiwum Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Służebnic Krzyża w Warszawie*, ABMK, 35 (1977) s. 19-28.

⁴² *Katalog Archiwum Klasztoru Sióstr Bernardynek przy kościele św. Józefa w Krakowie*, ABMK 20 (1970), s. 5-94.

⁴³ J. Z b u d n i e w e k, *Katalog Archiwum Klasztoru Paulinów w Krakowie na Skalce*, ABMK, 64 (1995) s. 83-363.

⁴⁴ *Katalog rękopisów Archiwum Klasztoru Ojców Reformatorów w Bieczu*, ABMK, 62 (1993) s. 269-312.

⁴⁵ *Rękopisy akt kapituł prowincji polskiej OO. Dominikanów z lat 1505-1662 w Archiwum Klasztoru Krakowskiego OP*, ABMK, 46 (1983) s. 185-193. Ponadto K. Mrowiec opublikował *Katalog muzykaliów gidelskich. Rękopisy muzyczne kapeli klasztoru gidelskiego przechowywane w Archiwum Polskiej Prowincji Dominikanów w Krakowie*, Kraków 1986.

⁴⁶ Wykaz opublikowanych przez ks. S. Librowskiego inwentarzy – zob. D ę b o w s k a, *Archiwa Kościoła*, s. 108-110.

⁴⁷ J. Z w i ą z e k, *Inwentarz łacińskich ksiąg metrykalnych Archiwum Diecezjalnego w Często-*

Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu (W. Urban)⁴⁸, ponadto repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej (S. Librowski)⁴⁹ i repertorium ksiąg wizytacji diecezji kujawsko-pomorskiej przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku (W. Kujawski), sumariusz wpisów kopiariusza kapituły kolegiackiej w Łowiczu (S. Librowski). W 1995 roku opublikowano⁵⁰ inwentarz zespołu akt z Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach *Kancelaria biskupa Stanisława Adamskiego w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach* (J. Dziwoki, H. Kowalczyk). Ks. Józef Mandziuk opracował inwentarz zbiorów tłoków pieczętnych biskupów wrocławskich, osób duchownych i instytucji kościelnych w Archiwum Archidiecezjalnym we Wrocławiu. Wszystkie powyższe inwentarze, katalogi i zestawienia zostały opublikowane w czasopiśmie *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*⁵¹.

W 1928 roku opublikowano ekstrakty z ksiąg metrykalnych przechowywanych w archiwum diecezji przemyskiej obrządku łacińskiego (J. Kwolek)⁵², a w 1999 roku spisy akt metrykalnych przechowywanych w archidiecezjalnym archiwum w Łodzi (L. Witeczak, K. Dąbrowski)⁵³. Wspomniany wyżej ks. J. Związek opublikował w 1993 roku inwentarz ksiąg konsystorskich i dziekańskich przechowywanych w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie⁵⁴. Katalog archiwaliów z archiwum kapituły katedry sandomierskiej sporządził F. Kiryk⁵⁵. W 2002 roku

chowie, ABMK, 37 (1978) s. 175-220, 38 (1979) s. 37-72, 39 (1979) s. 5-40, 40 (1980) s. 289-328, 41 (1980) s. 53-90. Obecny dyrektor archiwum, ks. dr W. Włażlak, sporządził uaktualniony inwentarz obejmujący 1208 jednostek. Por. W. Włażlak, *Katalog mikrofilmów ksiąg metrykalnych Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, Częstochowa 2002, s. 11.

⁴⁸ *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. Rękopisy*, ABMK, 10 (1965) s. 5-32, 11 (1965) s. 5-108, 12 (1966) s. 5-74, 13 (1966) s. 5-89, 14 (1967) s. 5-131, 15 (1967) s. 91-248, 16 (1968) s. 19-242. Ponadto opublikował *Katalog dokumentów Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*, cz. 1: *Dokumenty oznaczone sygnaturami alfabetycznymi*, Rzym 1970, a J. Pater wydał *Pfarrbücherverzeichnis für das Erzbistum Breslau*, Regensburg 1998.

⁴⁹ *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej. Część 3: Akta przechowywane w Częstochowie, Łodzi, Łowiczu, Pelplinie, Poznaniu i Warszawie*, ABMK, 34 (1977) s. 14-41, 63-150.

⁵⁰ Zob. „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne”, 27/28 (1994/1995) s. 435-485; ABMK 65 (1996) s. 83-148.

⁵¹ Zestawienie inwentarzy, katalogów i opracowań z lat 1961-1986 zob. S. Librowski, *Bibliografia zawartości czasopisma Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. Tomy 1-50*, ABMK, 52 (1986) s. 17-20.

⁵² *Ekstrakty metrykalne w Archiwum Diecezjalnym Przemyskim*, „Kronika Diecezji Przemyskiej”, 28 (1928) s. 231-249.

⁵³ *Spis akt metrykalnych z lat 1599-1945 znajdujących się w Archiwum Archidiecezjalnym w Łodzi*, „Wiadomości Archidiecezjalne Łódzkie”, 73 (1999) nr 10, s. 762-770.

⁵⁴ J. Związek, *Inwentarz ksiąg konsystorskich i dziekańskich w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie*, „Ziemia Częstochowska”, 20 (1993) s. 4-41.

⁵⁵ F. Kiryk, *Archiwum Kapituły Sandomierskiej*, Sandomierz 2002.

ukazał się *Katalog mikrofilmów ksiąg metrykalnych Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej*, który sporządził ks. W. Właźlak⁵⁶.

Znaczna część archiwów diecezjalnych, wspólnot zakonnych posiada katalogi bądź inwentarze kartkowe swych archiwów. Opracowane zostały zbiory archiwalne poszczególnych klasztorów, prowincji a nawet całych zakonów czy zgromadzeń zakonnych. Niektóre z katalogów doczekały się już publikacji. I tak ogłoszono drukiem katalog Archiwum Warszawskiej Prowincji Kapucynów w Nowym Mieście nad Pilicą (A. Jastrzębski)⁵⁷, katalog rodzinnego archiwum i pamiątek rodziny Mościckich (J. Golonka, J. Jaworska)⁵⁸, katalog Archiwum Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych w Czernej (B. J. Wanat)⁵⁹, inwentarz części zbiorów Archiwum Prowincji Zgromadzenia Sióstr Św. Katarzyny Dz. i M. w Braniewie (B. G. Śliwińska)⁶⁰. W najbliższych miesiącach ukaże się drukiem inwentarz Archiwum Klasztoru Benedyktynek w Staniątkach (W. Kolak, J. Marecki, S. Radoń).

O dostępnych katalogach bądź inwentarzach odnośnych archiwów wyczerpująco informuje przygotowana przez M. Dębowską publikacja „Archiwa Kościoła katolickiego w Polsce. Informator”.

Do doświadczeń wspomnianego wcześniej doc. Kamińskiego nawiązał p. dr Wacław Kolak opracowując inwentarze krakowskich klasztorów augustianów⁶¹ i karmelitów dawnej obserwy⁶². Zastosował podziały na grupy tematyczne i zastosował numerację inwentarzową oraz numerację katalogową⁶³.

Archiwa państwowe wypracowały własne metody i systemy informacyjne. I tak na przykład Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych co kilka lat wydaje informatory o zarządzanej przez nią sieci archiwów. Wiele archiwów państwowych publikuje przewodniki i informatory o własnych zbiorach. Najczęściej przedstawiają dzieje archiwum oraz informacje o posiadanym zasobie źródłowym. Wspomniana Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych wprowadziła jednolite zasady co do opracowania przewodników opierając się na wynikach

⁵⁶ Zob. przypis 42.

⁵⁷ *Zakony franciszkańskie w Polsce*, t. 4, cz. 2, Lublin 1987, s. 5-264.

⁵⁸ *Katalog archiwum i pamiątek Marii i Ignacego Mościckich na Jasnej Górze*, „Studia Claromontana”, 9 (1988) s. 317-386.

⁵⁹ *Katalog Archiwum Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych pw. Ducha Świętego w Czernej*, t. 1: *Dokumenty i zespoły archiwalne*, Kraków 1998, t. 2: *Zbiory i spuścizny zakonników oraz kartografia*, Kraków 1999.

⁶⁰ *Dzieje Zgromadzenia Sióstr Świętej Katarzyny Dziewicy i Męczennicy*, t. 1 (1571-1772), Olsztyn 1998, s. 153-195.

⁶¹ *Katalog Archiwum OO. Augustianów w Krakowie. 1299-1950*, Kraków 1996.

⁶² *Katalog archiwum klasztoru OO. Karmelitów w Krakowie „Na Piasku”. 1398-1945 (1988)*, Kraków 1997.

⁶³ Por. Relacja W. Kolaka, Kraków, 4 IX 2003.

badań i wskazaniach Stanisławy Pańków, której praca *Przewodniki archiwalne*⁶⁴ jest do dzisiaj instrukcją metodyczną w tym zakresie⁶⁵.

Informatory o zasobie archiwalnym opublikowały m. in. Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie (M. Aleksandrowicz, J. Rył, W. Zientarski)⁶⁶ oraz Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (M. Banaszak, F. Lenort)⁶⁷.

Archiwa kościelne, zarówno diecezjalne jak i zakonne, nie są – jak archiwa państwowe – archiwami zcentralizowanymi. W przeciwieństwie do archiwów państwowych nie posiadają centralnego katalogu zespołów⁶⁸. Brak instytucji naczelnej sprawia, że każde kieruje się innymi zasadami i praktyką. Daje to także pewną swobodę archiwistom. W tym miejscu należy odnotować zasługi śp. ks. prof. Stanisława Librowskiego i stworzonego przez niego Ośrodka Archiwa Biblioteki Muzea Kościelne. Mimo tego wkładu brak jest pełnego centralnego informatora o archiwach kościelnych i ich zasobach. Nie są respektowane zasady wypracowane przez wspomniany ośrodek. Zarówno archiwa diecezjalne jak i zakonne nie mają wykształconych archiwistów. Taki stan trwa już dziesiątki lat. Pisał o tym ks. prof. Librowski w jednym z pierwszych numerów *Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych*. Ciągłe więc liczymy na pojawienie się archiwistów w pełni wykształconych, którzy opracują zasoby kościelnych archiwów.

Przepisy synodalne i prawo zakonne przewidywały instytucję archiwum i archiwariusza. Jak wykazała praktyka na objęcia stanowisko kustosa archiwum „skazywano” najczęściej osoby mało kompetentne, niezdolne do pracy duszpasterskiej lub podjęcia innych obowiązków.

Poza informatorem *Archiwa Kościoła Katolickiego w Polsce*⁶⁹, jego wcześniejszymi wersjami noszącymi tytuły „Informator o archiwach Kościoła katolickiego w Polsce. Archiwa diecezjalne i archiwa kapituł katedralnych”⁷⁰ i *Informator o archiwach zakonnych w Polsce*⁷¹ oraz ciągle aktualnym opracowaniem o Hieronima Wyczawskiego *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych* (Kałwaria Zebrzydowska 1990) brak jest innych przewodników i informatorów, które – w dobie komputeryzacji – pomimo wszystko są niezastąpione.

⁶⁴ „Archeion”, 45 (1966).

⁶⁵ Por. Nawrocki, *Udostępnianie akt*, s. 255.

⁶⁶ M. Aleksandrowicz, J. Rył, W. Zientarski, *Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie*, w: *Dzieje Poznania i województwa poznańskiego. Informator o materiałach archiwalnych*, t. 2, red. C. Skopowski, Warszawa 1982, s. 85-235.

⁶⁷ *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu*, w: *Dzieje Poznania i Województwa Poznańskiego*, s. 237-487.

⁶⁸ Por. Robótka, B. Ryszewski, A. Tomczak, *Archiwistyka*, s. 93 nn.

⁶⁹ Oprac. E. Dębowska, Kielce 2002.

⁷⁰ ABMK, 64 (1995) s. 365-431.

⁷¹ ABMK, 69 (1998) s. 15-99.